

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Վ.ԻՐԳԻԼԻՍՈՍ

Մ Շ Ա Կ Ա Կ Ա Ն Ք

Գ. ԳԻՐԳ

(Շար. տես Բազմավեպ 1923 էջ 214)

○ ○ ○

Պիտի քեզի սորվեցնենմ ես նաեւ
 Նըշանակներն ու պատճառներն ախտերուն:
 Կը յարձակի չարակեղ քոսն հօտին վրայ
 Երբ ցուրտ անձրեւն ու սառնասոյց ըարկ ձըմնեն
 Անցին անոնց մարմիններուն մինչեւ ծուծն,
 Եւ կամ քըրտիքն անըւայ երբ որ կըպչի
 Անոնց՝ մինչ նոր խուզուած են դեռ, և ցըտեն
 Խայթեն փուշերը սուր անոնց մարմիններն:
 Ուստի և քաղցըր գետերու մէջ կը լուան
 Հովիւներն հօտն ամբողջ, եւ խոյն կը միւրըմի
 Ամենէն խոր տեղն իր խոնաւ զըզաթով,
 Եւ յորձանքին տըւած ինքզինք՝ կը լողայ.
 Կամ թէ ձէթի ժանտ մըրուրով կը ներկեն
 Խուզուած գառները, խառնելով արծաթի
 Փըրփուրներ հետը եւ ծծումբ կենդանի
 Եւ իդական ձիւթ եւ իւղոտ ճարպամոմ,
 Մընընտիս, ծանրը մըրտիտակ եւ սեւ նաւթ:
 Սակայն ախտին չըկայ դարման ազդեցիկ
 Աւելի քան թէ երկաթով պատառել
 Խոցին զըւոխը. զի որչափ ծածուկ ծայ
 Ձարիքը՝ նոյնքան կը կըտդի, մանաւանդ
 Եթէ հովիւը հրաժարի վէրքերուն
 Բժըշկական ձեռք կարկառելէ, ու նըստած
 Ամէն բարիք աստուածներէն պաղատի:

Իսկ երբոր ցաւը թափացէ է սոցայ ներս
 Հօտին մինչեւ ոսկորն ու հոն մուգզին,
 Եւ փաղաղիչ տենդ մ'անդամները մաշէ,
 Լաւ է լափող կրակին հուրքերն հետացնել
 Ոտքին ծայրէն առատ արիւն առնելով,
 Ինչպէս սովոր էին ընել Բիսպալներն
 Եւ դուռ Գելոն, երբ փախելով Ռոդոպէ
 Եւ հետացւոց անապատները՝ կ'ըմպէ
 Մակարդուած կաթն երիվարի արիւնով:

Երբ հեռուէն տեսնես որ մէկը հօտէն
 Ստէպ կը մըտնէ հովանիի տակ հնչտին,
 Կամ խոտերուն ծայրն հեղաբար կը կըրծէ,
 Եւ ամենէն վերջ կը մընայ, կամ կ'իյնայ

Արածելու ատեն դաշտին մէջ գետին,
 Եւ կը քաշուի ուշ գիշերով միայնիկ,
 Եղենն իսկոյն կըտըէ կարճէ երկաթով,
 Հօտն անըզոյշ դեռ ժանտախտէն չվարակուած:
 Փոթորկայոյց մըրկելը չի՞ յարձակիր
 Այնքան յաճախ ծովուն վըրայ, ժանտ ախտերն
 Ինչպէս հօտին, եւ չեն ցաւերն ըմբռներ
 Մէկը կամ միւսն, այլ փարախներն համօրէն
 Եւ յանկարծուտ, եւ յոյսն ու հօտն ու բոլոր
 Զարմն ու զաւակ՝ մծծէն մինչեւ փոքրիկներն:
 Այն ատեն զայդ պիտ' ըմբռնէր եթէ մէկն
 Արդ յետ այնքան տարիներու այցելէր
 Եթերըթաց Ապկեաններուն, Նորիկեան
 Ամբարկառոց բարձունքներուն, 'ւ անդերուն
 Յաբիտակոյն Տիմաուսի. ամայի
 Պետութիւններ հովիւներու եւ թափուր
 Մարգարտներ անծայր լայնքով՝ երկայնքով:

Հոն՝ ժանտաժուտ ազդեցութեան տակ օդին
 Բուսաւ երբեմն ախտ մ'երկնային, եւ տօթուտ
 Անշուն հրայրեցով բորբոքեցաւ բոցակէզ.
 Եւ անձրեւն ըսպառըսպառ զարմ զաւակ
 Եւ ընտանին եւ վայրենի անասնոց,
 Եւ լիճ՝ արօտ ապականեց ժանտ թոյնով.
 Եւ հաւասար չէր ճանապարհը մահուան.
 Այլ մինչ հրատապ ծայրաւ մ'ինկած բոլանդակ
 Երակներուն մէջ կ'այրէր հէք անդամներն,
 Անդին գիճին թարախ մը յորդ բըղխումով
 Քիչ քիչ կ'ուտէր կը սպառէր մէն մի ոսկոր:

Շատ անգամ դից դահամուտքին իսկ միջեւ՝
 Զոհը արդէն իսկ բագինին կեցած մօտ՝
 Իրը ձիւնաթոյր ժապաւնեով կը պատեն
 Անա անոր շուրջն անպարօ մ'ասուողէն,
 Ինկաւ դանդաղ պաշտօնէից առջեւ հոն
 Ու սատկեցաւ. կամ եթէ քուրմը կանխեց
 Ու փողոտեց զայն երկաթով, չեն այրիւր
 Երբեք անոնց ընդերքներով սեղաններն,
 Եւ ոչ գուշակն հարցուած կըրնայ բընաւ տալ
 Պատասխաններ. եւ դանակները հագիւ
 Կը ներկուին քիչ մ'արեամբ, 'ւ երեսը գետինին
 Կը թաթախեն կաթիլներ թուշ շարախի:

Ասկէ զըւարթ մարգերու վրայ կը սատկին
 Հորթերը գունդ գունդ, 'ւ անուշակ շունչն իրենց
 Կը փըշեն հոն մըսուրքներուն քով գեղուն:
 Կատաղութիւնն ասկէ քըմնող շուններուն,
 Եւ հազ մ'հնծուռն խոզին հրանդ կը ցընցէ
 Ու կը խեղդէ զանոնց այտուցքը փողին:

Կ'իյնայ դժժբախտ ձին քաշայաղթ՝ ախորժակ
 Ու խոտ մողցած, մողցած շուրերն, ու գետինն
 Ըստէպ ըստէպ կը դոփէ իր ոտքերով,
 Ականջը կախ, ուր ցուրտ քըրտիք մ'անհաստատ

կու գայ կ'անցնի. չորացած է մորթն ու խըռռած է. չօչափող ձեռքին դէմ բիրտ կը խորնտայ: Մահէն առաջ այս նըշանները կու տան Աշիւ օրերն. իսկ եթէ ակտան անկէ վերջ Սկըստ կատրիլ, աչքերը բոց կը կըսորին, եւ խորունկէն քաշելով շունչը թատուն՝ Գառախ հեծունը՝ հատաշաղկու՝ հատկընթալ, կը պըրկըրին կուշտերն երկայն հեծութեամբ. Գըթէն արիւն կը վազէ սեւ, եւ լեզուն կարծր եւ հաստ՝ կը փակէ ծակն հագագին: Օգտեց ծորանքը Բաքոսի՝ եղջիրով Մատրուակուած, աս էր միայն երեսցած Հոգեվարքին ի փրկութիւն: Եւ սակայն Այս իսկ եղաւ եղեռնաւոր. զի անոնք Ոգեւորուած կը կատրէին մոլեղին, եւ ինքնին դառն օրհասին դուռը հասած, (Արարաններէն հեռու, ով դիք, թըշնամիք Ունեան ան մոլուցքը թող), մարմինն Մերկ ակռայով կը ձըրձէին գէշագէշ:

Իսկ ցուլն անա կարծր խոփին տակ կ'իյնայ Դիտաունջ՝ բերնէն արիւն՝ փըրփուր փըրքալով, եւ կ'արձակէ հուսկ թառանջներն իր յետին. Երբօր մահով թաղածալից ցուլը քակած կ'երթայ մըշակը՝ կիտաւարտ հերկին մէջ թողած արօրն ու մահն այնպէս մըխուած խոր: Ի՞նչ բարբ ու խոր անտաններուն հովանին, Ոչ գեղափթիթ մարգերն, ոչ քաղցըր վրտակն Որ դըզելով քարէ քար շինը քան բիրեղ կը հասնի դաշտ՝ կըրնան շաթել սիրտն անոր. կուշտերը ներս կ'անցնին, թըմբի մը արեւուր կը պաշարէ անոր ծիրած աշուրներն, եւ պարանոցն իր ծանրութեան տակ կըքած կ'իյնայ տապաստ գետին. իրեն ի՞նչ օգուտ Աշխատութիւն եւ բարեք. ի՞նչ շահ իրեն Դաշտերը կորդ ծանրը խոփով պատրուտելն. եւ սակայն չեն ոչ Մասիկեան Բաքոսի Դուրերներն եւ ոչ համադամները համոզ Որ Պատեցնին անոնց. անոնք կը սնանին Տերեւներով եւ պարզ խոտի պարելով. Անոնք բաժակն ականակիտ աղբիւրներն եւ վրտակները քաղցրահոտ. հոգ՝ զըմբաղ Ձեն փախցնէր առողջարար քուռն անոնց:

Կ'ընեն թէ այն ատեն ի գուր փընտոցեցին երկու երինջ այն մարգերում՝ տանելու: Դէպ ի մենեան սուրբ նըւէրներն Հերթայի, եւ լըծեցին երկու անգոգ գոմէշներ: Արդ տաժանով կը պատուեն հոգը մարդիկ Տըմուխներով, եւ կը թաղեն հատիկներն Եղունգներով իրենց, եւ պիտի վիզերով Լեռներն ի վեր կը քաշեն սայլը ճըռնուն:

Փարախին շուրջը դարան չի մըտներ գայլն, Ոչ ալ հօտին շուրջ գիշերով կը սըքտայ, Աւելի մեն տագնապ մը գինք կը խուէ. Երկչուտ այծեամի եւ խուսափու եղջերուն կը թափառին արդ շունչներուն խառնըած Տուններուն շուրջն: Ավեր արդէն կ'ողողէ Դոմափին ծայրն՝ իբր իրաններ նաւաբեկ՝ Անծայր ծովուն զարմն ու սերունդ, եւ համայն Լուրական ազգը, եւ փոկերն անսովոր կ'ապաւինին դէպ ի գետերն. իժն ինքնին կը ստտի թիւր պարոյրներէն անպաշտպան. Կ'ընդարմանայ եւ հիգրան ցից թեփերով. Թըռչուններուն իսկ օդը չէ բարերար, Որո՞ք բոլոր կը թօթափին կ'իյնան վար Բարձր ամպին տակ իրենց կենքը թողած: Զօգներ եւ ոչ իսկ ճարակները փոխն, Հընարք՝ դարման աւելի Պատ կը գործեն. եւ Փիլիբեան ֆիրոն, Մելամպ Ամիթոն շարտար բժշկները ձեռնթափ մընացին. Անդընդային աղջէն ելած դէպ ի լոյս կը մոլեգնի Տիտիփոնէն մահադէմ, իր առջեւէն քշելով ախտերն ու երկիւղն, եւ օր քան օր կը ցըցէ գլուխն իր անյագ: Հօտ եւ անդեայ անվերջ իրենց բառալով, Պոչիւններով կը հընչեցնեն անդադար Տամբած գետերն՝ ափերն ու կոր բըլուրներն: Ան կը գործէ արդէն իսկ մեն նախիրներ, եւ գոմերուն մէջ կը դիզէ շեղաշեղ Շարաւառոտ եւ քաղցնելի չաղիղներ, Միւնչեւ սորվին զանոնք հողի ծածկել տակ, եւ կամ թաղել փոսերու մէջ խորափոր. Զի մորթն անոնց չ'ընձեռեր ոչ մէկ օգուտ, եւ ոչ ընդերքն հընար է շրով կամ բոցով Մարեւ՝ սըրբել. ոչ կըտրել բուրդն ախտաբիծ վարակուած պիղծ ժահրին թոյնէն, ոչ դըպչիլ Փըտած՝ նեխած գեղմին, նոյն իսկ եթէ մէկն Հագնիլ փորձէր այդ ըզգեստները մախիզ, Խաղաւարտներ իսկոյն բոցուտ, եւ զազիր Գըրտիք մ'ապա կը տարածուէր գարշահոտ Մարմնոյն վըրայ եւ չանցած շատ ժամանակ կը կըրծէր սուրբ հուրն անդամները բոլոր:

Թրգմ. Հ. Ա. ՂԱՅԻՍԵԱՆ

Շարունակելի

